

DOPRINOS HRIBOVSKEGA KMETIJSTVA K PREHRANSKI VARNOSTI NA OBMOČJU ALPSKE KONVENCIJE

Stališče Platforme "Hribovsko kmetijstvo"

1 UVOD

Povsod v svetu se kmetijstvo, proizvodnja živil, oskrba z živili in zagotavljanje prehrane soočajo z velikimi izzivi. Razlog za to se skriva v rasti števila prebivalstva, spremembi prehranskih navad, kot denimo vedno večja potrošnja mesa v azijskih državah in v povpraševanju po regionalnih, ekološko pridelanih in visoko kakovostnih živilih v Evropi. Dodatno situacijo še zaostrejuje vplivi podnebnih sprememb in konkurenca za tla med proizvodnjo živil in proizvodnjo pridelovalnih surovin (npr. kmetijska pogonska goriva), pa tudi vedno večje potrebe po površini za gradnjo infrastrukture, industrijskih con in naselij.

Pojma prehranska varnost in prehranska suverenost sta za hribovsko kmetijstvo zelo pomembna in gresta z njim z roko v roki. Na eni strani gre za prispevek kmetijstva v Alpah k prehranski varnosti in prehranski suverenosti v smislu proizvodnje trajnostnih in regionalnih živil za več kot 14 milijonov prebivalcev na območju Alpske konvencije (AK) in preko njegovih meja na vsakokratnem nacionalnem območju vsake države. Na drugi strani pa gre ne nazadnje tudi za ohranitev obstoja kmetijstva v teh regijah, ki ima več kot zgolj pomembno funkcijo pri proizvodnji hrane, kot denimo za ohranitev kulturne krajine in genetsko pestrost rastlin in živali.

Predloženi dokument podaja vpogled v prispevek hribovskega kmetijstva k prehranski varnosti v pogodbenicah Alpske konvencije. Ustrezno so prikazane tudi proizvodne količine izbranih živil, proizvedenih na gorskem območju. Poleg tega opozarjamo tudi na splošen pomen kmetijske proizvodnje živil v alpskem prostoru.

V tej povezavi je treba upoštevati prispevek hribovskega kmetijstva k prehranski varnosti v okviru Alpske konvencije in primerljivo težje pridelovalne pogoje zaradi naravnih danosti. Ekološka in lokaciji prilagojena proizvodnja visoko kakovostnih živil mora zato prevladati nad primarno količinsko usmerjenim načinom proizvodnje. To se nanaša zlasti na prevladujočo proizvodnjo mleka, ki jo marsikje podpira še zadružništvo, ne nazadnje spričo aktualne problematike zaradi odprave mlečnih kvot. S tem bi lahko v Alpah s pomočjo hribovskega kmetijstva zaščitili relevantne ekosistemske storitve in biotsko raznovrstnost v okviru trajnostne prehranske varnosti. Pri tem bo imelo pomembno vlogo intenzivnejše izvajanje tako imenovanega „*climate smart agriculture*“ kmetijstva, ki se na eni strani prilagaja podnebnim spremembam in na drugi strani z inovativnimi metodami zmanjšuje podnebno relevantne posledice.

2. OPREDELITEV POJMOV

V povezavi s proizvodnjo živil sta pomembna naslednja dva pojma:

2.1. Prehranska varnost

Klasičen pojem „prehranska varnost“ (food security) se nanaša na količino hrane, ki jo imajo prebivalci določene države ali regije na voljo.

Opredelitev prehranske varnosti, kot je bila oblikovana na svetovnem vrhu o prehrani Organizacije OZN za prehrano (FAO) leta 1996, pravi, da morajo imeti ljudje po vsem svetu vsak trenutek dostop do zadostne, varne in zdrave prehrane, da bi lahko imeli aktivno zdravo življenje. Iz slednjega je mogoče izpeljati naslednje štiri določujoče dejavnike prehranske varnosti (glej tudi FAO 2006):

- razpoložljivost se nanaša na ponudbo in zajema področja trajnostne proizvodnje, predelave in trgovine z živil;
- dostop se nanaša na povpraševanje in na vidik, ali lahko posamezni potrošniki pridejo do oz. plačajo živila, in zajema tako zakonit, fizičen, socialni in ekonomski dostop do živil;
- oskrba zajema vidike, kot sta prehranska varnost ali prehransko fiziološka sestava hrane;
- stabilnost se nanaša na časovno dimenzijo.

2.2. Prehranska suverenost

Samostojno prehranjevanje, ki ga označujemo tudi kot „prehranska suverenost“ (food sovereignty), opredeljujemo kot pravico narodov in suverenih držav, da demokratično odločajo o svoji lastni kmetijski in prehranski politiki, oz. pravico in sposobnost vsake države, da proizvaja svoja živila ter tudi odloča o tem, kako jih bo proizvajala in razdelila (IAASTD 2009). Pri tem ne gre zgolj za pravico do prehrane, temveč tudi za to, da lahko imajo proizvajalci aktivno vlogo pri oblikovanju prehranske politike, gre pa tudi za spodbujanje lokalnih in regionalnih trgov ter krepitev trajnostnega kmetijstva.

V dokumentu prihodnosti „Trajnostno hribovsko kmetijstvo“ Platforme "Hribovsko kmetijstvo" se opozarja na velik pomen obeh pojmov za Alpski prostor. Dokument izraža zahtevo po ohranitvi proizvodnega potenciala, ki je potreben za oskrbo prebivalstva, kakor tudi zahtevo po priznanju in zagotovitvi okolju in živalim prijazne proizvodnje varnih in pestrih živil. Poleg tega je kot pomembna vizija hribovskega kmetijstva izraženo priznavanje pravice do prehranske suverenosti.

Cilj ohranjanja kmetijske proizvodnje na gorskem območju je oskrba prebivalstva z regionalnimi in sledljivimi proizvodi na območju Alpske konvencije, ki jih bo mogoče ustrezno ponuditi tudi v supermarketih in na regionalnih tržnicah. Proizvodnja nekaterih proizvodov, kot denimo mleka, pa s svojim pomenom presega območje Alpske konvencije.

3. PROIZVODNJA HRANE NA GORSKEM OBMOČJU

Hribovsko kmetijstvo prispeva s proizvodnjo visoko kakovostnih surovin in hrane k prehranski varnosti, pa tudi k ohranjanju, odpornosti in razvoju alpskih območij.

Kako visok je delež proizvodnje hrane na gorskih območjih v posameznih državah Alpske konvencije, je v največji meri odvisno od velikosti gorskega območja v vsaki državi, od obdelovalne površine, pa tudi od konkretnega proizvoda, saj se nekateri proizvodi pojavljajo

na gorskih območjih pogosteje. Alpsko gorsko območje v Liechtensteinu znaša 100 %, v Avstriji in Švici več kot 60 % in v Sloveniji več kot 30 % (glej Preglednica 1).

Preglednica 1: Delež površine območja Alpske konvencije glede na celotno nacionalno območje / Delež prebivalstva na območju Alpske konvencije glede na celotno št. prebivalstva (vir: EURAC (2014)): Te podatke - za leto 2010 - so zbrali nacionalni statistični uradi v okviru priprave kmetijske baze podatkov za območje Alp).

Država	Delež površine območja Alpske konvencije glede na celotno nacionalno območje (1)	Delež prebivalstva na območju Alpske konvencije glede na celotno nacionalno območje (2)
Nemčija	3,1 %	1,8 %
Francija	7,5 %	4,1 %
Italija	17,1 %	7,4 %
Liechtenstein	100,0 %	100,0 %
Avstrija	65,1 %	39,6 %
Švica	60,4 %	23,6 %
Slovenija	33,8 %	31,3 %

¹ EUROSTAT 2015- Land cover overview [lan_lcv_ovw]

² EUROSTAT 2014 -Population change - Demographic balance and crude rates at national level [demo_gind]

V Avstriji živi na območju Alpske konvencije skoraj 40 % vseh prebivalcev (to je 23 % vseh prebivalcev v Alpah), v Sloveniji skoraj tretjina in v Švici četrtina celotnega prebivalstva (pribl. 13 % vseh prebivalcev v Alpah). Nasprotno živi le 7 % italijanskega prebivalstva na območju Alpske konvencije, kar pa predstavlja skoraj tretjino celotnega prebivalstva v Alpah. Delež površine na območju Alpske konvencije v Italiji znaša 17 %, v Nemčiji 3 % in v Franciji skoraj 8 % celotnega nacionalnega območja.

Analiza zadnjih zbranih podatkov glede celotne kmetijske strukture za leto 2010 za območje Alpske konvencije kaže, da se delež kmetijskih gospodarstev glede na vse gospodarske obrate močno razlikuje. V državah z višjim deležem površine glede na celotno nacionalno območje je tudi delež kmetijskih in gozdarskih gospodarstev na območju Alpske konvencije ustrezno visok (glej Slika 1 v prilogi).

Ker je v alpskih regijah kmetijska dejavnost pretežno usmerjena v travinje, so najvišje številke staleža živine uporabnikov surove krme. Ustrezno so na vseh območjih Alpske konvencije izredno pomembni živinoreja in proizvodnja mleka ter predelovalnih izdelkov. V Avstriji se več kot polovica goveda vzreja na območju Alpske konvencije, v Švici pribl. 40 % in v Sloveniji 34 %. Pri ovcah in kozah so deleži še višji. Podrobnosti glede ocene so na voljo v Slika 1 in 2 v prilogi.

3.1 Rezultati vprašalnika

Kmetovalci se še naprej vidijo kot pridelovalce hrane oz. živil, s čimer prispevajo k prehranski varnosti države, vendar se povečuje tudi zavedanje pomena drugih funkcij, ki jih ima hribovsko kmetijstvo (BRYDEN et al. 2011, DAX et al. 2007, ORTNER & HOVORKA 2009).

Da bi lahko ocenili prispevek kmetijske pridelave hrane na območju Alpske konvencije k prehranski varnosti vsake države, je bil pogodbenicam razposlan vprašalnik. Poleg vprašanj glede izbrane hrane, ki se glede na količino prideluje v večjem obsegu prav v alpskem

prostoru vsake države, so bila določena vprašanja posvečena tudi primerom regionalnih verig ustvarjanja dodane vrednosti in živilom z zaščiteno označbo porekla v alpskem prostoru. Nadaljnji vidik vprašalnika je bil namenjen pobudam, ki se zavzemajo za pridelavo kultur, ki so se nekoč pridelovale v alpskem prostoru.

3.1.1. Proizvedene količine hrane na območju Alpske konvencije

V odgovorih na zastavljeno vprašanje glede najpomembnejših živil po količini navajajo pogodbenice AK na prvem mestu (kravje) mleko in mlečne izdelke (iz kravjega mleka), ter meso prežvekovalcev (govedo, ovce, koze).

Kot kaže naslednja preglednica, je v Avstriji več kot polovica (56 %) pridelanega mleka iz alpskega prostora. V Švici predstavlja proizvodnja mleka iz gorskega območja eno tretjino celotne domače proizvodnje v državi, v Sloveniji pa 26 %. V Italiji prihaja 39 % kravjega mleka iz alpskega prostora. V Nemčiji in Franciji predstavljata 2 % mleka domače proizvodnje v državi mleko, ki prihaja iz gorskega območja (glej Preglednica 3 v prilogi).

Prav tako je v Avstriji več kot polovica (55 %) proizvodnje govejega mesa z območja Alpske konvencije. V Švici in Sloveniji je okoli tretjina govejega mesa pridelanega na območju Alpske konvencije. V Italiji je 11 % klavne količine govejega mesa z območja Alpske konvencije, v Nemčiji 6 % in v Franciji 1 %. Glede proizvodnje govejega in ovčjega mesa na območju AK iz vrnjenih vprašalnikov ni bilo mogoče zbrati enotnih podatkov, zato je ocena za pridelavo mesa podana na osnovi števil o staležu živine za govedo in ovce (podrobnejši podatki glede ocene klavne količine je mogoče razbrati iz Preglednica 3 Preglednica 4 v prilogi).

Preglednica 2: Delež proizvodnje mleka in govejega mesa na območju AK

Država	Delež proizvodnje mleka na območju AK v % glede na celotno proizvodnjo doma	Delež klavne količine govejega mesa z območja Alpske konvencije v % glede na celotno klavno količino govejega mesa
Nemčija	2 %	6 %
Francija	2 %	1 %
Italija	39 %	11 %
Liechtenstein	100 %	100 %
Avstrija	56 %	55 %
Švica	32 %	31 %
Slovenija	26 %	34 %

Pri vprašanju glede hrane, ki se v večjem obsegu pridelava na območju Alpske konvencije, zavzema Liechtenstein posebno mesto: Liechtenstein se s svojim celotnim ozemljem nahaja

v alpskem prostoru in tako vse proizvode pridelava kmetijstvo Liechtensteina na območju Alpske konvencije.

Analiza vprašalnika je poleg tega pokazala, da je tudi v državah, kjer delež območja Alpske konvencije ni tako visok, pridelava hrane na gorskem območju – razen mleka in mesa – izredno pomembna. Južna Tirolska je denimo ena največjih pridelovalk jabolok v Evropi. Temu primerno je okoli 84 % celotne pridelave jabolok v Italiji iz območja Alpske konvencije. V Franciji se približno 48 % dišavnic in zdravilnih rastlin ter 41 % površin z orehi nahaja na gorskem območju.

V odgovorih so bili navedeni še številni primeri dobre prakse za kmetijsko pridelavo v alpskem prostoru, od katerih jih je nekaj navedenih v nadaljevanju.

3.1.2 Kazalniki kakovosti proizvodnje živil v alpskem prostoru

V nadaljevanju predstavljene značilnosti kakovosti hribovskega kmetijstva zajemajo znake kakovosti z dokazilom porekla, nekdanje pomembne kulturne vrste in sorte ter pasme domačih živali, trajnostne sisteme kmetijskega obdelovanja, delež ekoloških kmetijskih gospodarstev in površin ter diverzifikacijo z namenom doseganja višje dodane vrednosti in zaposlovanja, pa tudi zavestno neuporabo kemičnih fitofarmaceutskih sredstev in jasno zavedanje, da se ne uporabljajo GSO.

Z lokalnimi blagovnimi znamkami in **znaki kakovosti z dokazilom porekla** – zlasti z zaščiteno označbo porekla (ZOP) ali z zaščiteno geografsko označbo (ZGO) - so opremljena kmetijska živila, katerih kakovost in lastnosti določa njihovo geografsko poreklo. Poleg tega je mogoče kot proizvode z gorskega območja opcijsko označiti tudi proizvode v skladu z Uredbo (EU) 1151/2012 in Izvedbeno uredbo (EU) 665/2014. Nekatero alpske države (Avstrija, Francija, Italija) so že začele izvajati prve korake za njuno implementacijo na nacionalni ravni¹.

Poleg visoke kakovosti in regije porekla živil je pri teh proizvodih zelo pomembno tudi ohranjanje določenega tradicionalnega načina pridelave in s tem načinom pridelave oblikovana kulturna krajina. Območje in način pridelave se enakovredno tržita skupaj s pridelkom in tako omogočata regionalno tipično razmejitev glede na druge pridelke.

Regionalne tradicionalne posebnosti z zaščiteno označbo porekla so pogosto z gorskih območij. SANTINI et al. (2015) ugotavljajo, da je delež tradicionalnih posebnosti z zaščiteno označbo porekla z gorskih območij glede na površino bistveno višji, kot je povprečje EU.

Rezultati vprašalnika potrjujejo to izjavo. Tako je v Švici 70 % proizvodov z zaščiteno označbo porekla z območja Alpske konvencije, sem sodita tudi sir Ementalec in Gruyère, pa tudi posebno prekajeno meso iz kantona Grison (Bündnerfleisch). V Avstriji je 8 do 14 proizvodov z zaščiteno označbo porekla z gorskega območja. Pri tem gre pretežno za sir in slanino. V Sloveniji je 6 proizvodov (sir, salame in žlikrofi) z zaščiteno označbo porekla iz alpskega prostora. Tudi na Bavarskem, v Franciji, Italiji in Liechtensteinu je cela vrsta znanih regionalnih specialitet z zaščiteno označbo porekla, ki izvirajo z gorskega območja, kot denimo sir Allgäuer Bergkäse, jabolka Südtiroler Apfel, Montasio, pršut Prosciutto di San

¹ Glej k temu poročilo EUROMONTANE: <http://www.euromontana.org/en/implementation-of-the-eu-optional-quality-term-mountain-product-where-do-we-stand-in-the-different-member-states/>

Daniele, sir Gorgonzola, sir Raclette, sir Liechtensteiner Sauerkäse, sir Beaufort, orehi Noix de Grenoble in jabolka Pommes des Alpes de Haute Durance.

Poleg tega obstajajo enotne pobude v državah AK, ki se zavzemajo za pridelavo **kulturnih rastlin, ki so bile nekoč uveljavljene v alpskem prostoru in rejo pasem koristnih domačih živali**. Te so namreč dobro prilagojene grobim pogojem v Alpah (v alpskih dolinah) in omogočajo kmetovanje tudi na območjih slabše lege. Reja lokalnih, robustnih pasem goveda in ovac se spodbuja v Franciji in Avstriji (npr. Tarine, Abondence, Pinzgauer Rind, Merinos d'Arles), Italija pa denimo navaja kot primer pobude za rejo in trženje pasme jezersko–solčavske ovce (v Italiji poimenovana Villnösser Brillenschaf) kot najstarejše pasme ovac na Južnem Tirolskem. Spodbujanje tradicionalne pridelave žit v Alpah se podpira s projektom „Regiokorn“ na Južnem Tirolskem, v okviru katerega so v mrežo povezali kmetijska gospodarstva, mline in pekarnice. Pridelava redke jarine „Tiroler begrannter Binkel“ (*tirolska resasta pšenica*), prilagojene na alpske doline, se v Avstriji spodbuja v okviru programa za razvoj podeželja. V Švici spodbuja zadruga Gran Alpin ekološko hribovsko poljedelstvo s starimi sortami žit v gorskih dolinah kantona Graubünden/Grison, tako da zadruga poskrbi za odkup, nadaljnjo predelavo in trženje.

Prav tako so alpskih regijah izredno pomembni **trajnostni sistemi kmetijskega obdelovanja** z bistveno bolj zaprtimi krogotoki surovin, kot denimo ekološko kmetovanje. Pokazatelji so med drugim (nižji) presežek dušika na območju AK (npr. za Avstrijo glej STATISTIK AUSTRIA 2010, BMLFUW 2013).

Ocena ekološkega kmetovanja na območju Alpske konvencije kaže, da je delež **ekoloških kmetij** na območju Alpske konvencije različno visok po pogodbenicah Alpske konvencije (glej Preglednica 4 v prilogi). V Avstriji in Švici se več kot polovica ekoloških kmetijskih gospodarstev nahaja na območju Alpske konvencije, slednji pa tudi obdelujejo več kot 50 oz. 60 % ekološko obdelanih površin obeh držav. V Sloveniji je 36 % ekoloških kmetij na območju AK, te kmetije obdelujejo 34 % vseh ekološko obdelanih površin. V Nemčiji je sicer 11 % vseh ekoloških kmetij na območju AK, vendar te kmetije obdelajo le 5 % vseh ekoloških površin, iz česar lahko sklepamo, da se na območju-AK nahajajo bolj majhne ekološke kmetije kot zunaj tega območja. V Italiji je situacija podobna: 10 % ekoloških kmetij obdeluje 4 % ekoloških površin na območju AK.

3.1.3 Regionalne verige ustvarjanja dodane vrednosti in kooperacije

Pomemben vidik za prihodnost hribovskega kmetijstva je ustvarjanje oz. ohranjanje regionalnih verig ustvarjanja dodane vrednosti za pridelavo hrane.

Cilj regionalnih verig ustvarjanja dodane vrednosti je, da se velik delež proizvodnih faz opravi v sami regiji in da s tem ostane pretežni del dodane vrednosti v tej regiji. Le tako lahko hribovsko kmetijstvo ustvari prihodek, ki je vedno bolj odvisen od javnih subvencij in dejavnosti zunaj kmetijstva (GROIER 2013). Primere regionalnih verig ustvarjanja dodane vrednosti predstavlja povezovanje področij hribovskega kmetijstva in pridelave hrane (trženje in označevanja proizvodov hribovskega kmetijstva), hribovskega kmetijstva in turizma, ter hribovskega kmetijstva in drugih storitev (trgovina, prosti čas, izobraževalna ponudba, ...).

Iz odgovorov v vprašalniku izhajajo vsi primeri že obstoječih proizvodov, katerih verige ustvarjanja dodane vrednosti (kmetijska gospodarstva, predelava, trženje) se nahajajo na območju AK/gorskem območju, kot denimo:

- Francoske kakovostne vrste sira z zaščiteno označbo porekla

Vse kakovostne sorte sira z zaščiteno označbo porekla na francoskem gorskem območju (zlasti v departmajih Savoja in Visoka Savoja, pa tudi Isère) pridelujejo v okviru verig ustvarjanja dodane vrednosti ob vključevanju pridelovalcev (zadruga), lokalnih obratov, pa tudi industrijskih koncernov. To je dodana vrednost, ki v praksi pogosto pomeni višjo ceno mleka za pridelovalce. <http://www.fromagesdesavoie.fr/fr/>

- Trentinsko goveje meso

Teleta se vzrejajo na kmetijah članov vzrejnega združenja Federazione Provinciale Allevatori di Trento, kjer se izvede tudi zakol. Meso goveda, ki se skoti, zraste in zakolje v Trentinski pokrajini, se trži v prodajalnah združenja v Trientu in preko trentinske zbornice potrošnikov. <http://www.apatrento.com/>

- Bavarske sadjarske pobude

Kot zanimivi primeri se navajajo različne sadjarske pobude (predelovalnica sadja v Rohrdorfu) in žganjarne na kmetijah ter sadjarska tržnica v Feilnbachu, regionalna tržnica v alpski regiji.

http://www.lfl.bayern.de/mam/cms07/publikationen/daten/schriftenreihe/055679_sr9_2013.pdf

- Podpora za projekte, ki prispevajo k regionalnemu razvoju v Švici

Z delno revizijo švicarske uredbe o strukturnem izboljšanju je Zvezni svet omogočil „podporo projektom za regionalni razvoj in za spodbujanje domačih in regionalnih proizvodov s pretežno kmetijsko udeležbo“ (PRE) v skladu z zahtevami švicarskega zakona o kmetijstvu. Tako so denimo z namenom povečanja dodane vrednosti v kmetijstvu in v regiji v kantonu Graubünden/Grison mlečno predelovalni obrat s sirarno adaptirali oz. razširili v prodajni lokal, predelovalnico sadja pa z novogradnjo preuredili v žganjarno s prodajnimi in degustacijskimi prostori. Poleg tega so v sodelovanju s turističnimi organizacijami oblikovali kmetijsko turistično ponudbo, kot denimo z izgradnjo alpskega hleva (PRE Center Sursilvan d'Agricoltura, Disentis). <http://www.agricultura.ch/5.html>

- Vzpostavitev regionalnih blagovnih znamk v Avstriji

Pri blagovni znamki „Genuss Region Österreich/Regija užitka Avstrija“ je v središču informacija potrošnikom o specifični kulinarični ponudbi v posameznih regijah. Primera, ki prihajata z območja AK, sta blagovni znamki za govedino „Pinzgauer Rind“ in hribovski sir „Großwalsertaler Bergkäse“. <http://www.genuss-region.at/>

- Regionalna blagovna znamka „natürlich vo do/naravno do tu“ v Liechtensteinu

Blagovna znamka je bila oblikovana z namenom, da bi potrošnik prepoznal v Liechtensteinu pridelano živila in jih imel na voljo tudi v lokalnih specializiranih prodajalnah.

<http://www.vodo.li/>

- Grape – regionalna veriga ustvarjanja dodane vrednosti na severnem Primorskem

Na slovenskem severnem Primorju so razvili krovno znamko Grape – dobro pridelano doma, ki trži proizvode iz kmetijske dejavnosti in obrti. Spodbujajo lokalne proizvode z gorskega območja te regije. Krovna blagovna znamka se predstavlja kot platforma za trženje več lokalnih proizvajalcev <http://www.icra.si/>

Iz analize vprašalnika poleg tega izhaja, da vse države AK prepoznajo nadaljnji potencial za krepitev regionalnih verig ustvarjanja dodane vrednosti. Izgradnja gospodarske organiziranosti in sodelovanje pridelovalcev pri ustvarjanju dodane vrednosti se zdi vsem vprašanim bistvena, da bi tako dosegli pozitivne učinke za celotno območje. Obstaja še cela vrsta primerov regionalnih tržnic in neposrednega trženja proizvodov, denimo na planinah, kar je pomembno tudi v povezavi s turizmom.

Takšne regionalne verige ustvarjanja dodane vrednosti se pogosto uresničujejo v okviru kooperacij oz. sodelovanj. V alpskem prostoru so zelo razširjene zadrage, ki so na mnogih območjih pomembni stebri regionalnega gospodarstva. Majhno strukturiranim kmetijskim gospodarstvom ponujajo svetovalne storitve, jih podpirajo logistično in zagotavljajo oz. izboljšujejo dostop do lokalnih in globalnih prodajnih trgov (FAO 2014a ; FAO 2014b). S tem združništvo prav na gorskih območjih prispeva k varnejšemu prihodku manjših kmetij in zmanjšuje njihovo finančno tveganje (BARDSLEY in BARDSLEY 2013; STREIFENEDER 2015). Zadrage tako bistveno prispevajo k preživetju hribovskega kmetijstva in proizvodnji živil.

Na ekonomske, socialne in ekološke prednosti lokalne proizvodnje živil opozarja tudi skupno stališče 6 evropskih omrežij. Pobuda, ki jo vodita regija Lombardije in Union Camere Lombardia, je bila predstavljena na EXPO 2015. (<http://www.euromontana.org/en/promoting-european-local-food-systems-position-paper/>).

Končno velja opozoriti, da prispevajo poleg proizvodnje živil pomemben delež k regionalnim verigam ustvarjanja dodane vrednosti tudi druge surovine, kot denimo volna, les in izdelki iz lesa.

4 ZAKLJUČKI IN OBETI

Hribovsko kmetijstvo deluje pod oteženimi naravnimi pogoji kot v primerljivih regijah brez oteževalnih pridelovalnih pogojev, zato so temu primerno nižji tudi donosi (razen na boljših legah v dolinah). Na mnogih gorskih območjih se zato močno zavzemajo za pridelavo tradicionalnih proizvodov kakovosti. S tem pridobijo na pomenu kot specialitete tudi živila iz gorskih območij.

Doprinosa hribovskega kmetijstva k prehranski varnosti je pomemben

Sklepati je mogoče, da lahko hribovsko kmetijstvo v različnih proizvodnih segmentih bistveno prispeva k prehranski varnosti in prehranski suverenosti. V pogosto gosto poseljenih alpskih regijah je tako zdrava hrana po najkrajši možni poti na voljo lokalnemu prebivalstvu. Ta živila so v ponudbi na lokalnih tržnicah in v živilskih prodajalnah, s čimer se izpolnjuje eden od bistvenih vidikov uvodoma opredeljenih bistvenih dejavnikov razpoložljivosti.

Proizvodnja in predelava kmetijskih pridelkov v regiji prispeva tudi k krejitvi dodane vrednosti ter s tem k odpornosti in vitalnosti gorskih območij, kot to jasno ponazarja cela vrsta primerov. Tako se spodbuja medsektorsko sodelovanje med kmetijstvom in sektorji, ki so blizu kmetijstvu, ter regionalni proizvodni krogi. Poleg tega se lahko prav v manjše strukturiranem, alpskem gospodarskem prostoru kot pozitivni parametri dostopnosti izkažejo prav kratke poti med proizvodnjo, predelavo in trgovino, kar ponovno vpliva na ponudbo in povpraševanje, s tem pa tudi na ceno. Pri izgradnji regionalnih verig ustvarjanja dodane vrednosti pa gotovo še obstaja potencial za prihodnost.

Vidik, ki ga je treba v alpskem prostoru enakovredno upoštevati, je tudi tema odpadkov hrane in zavržene hrane. Do slednjih prihaja vzdolž celotne živilske verige in verige ustvarjanja dodane vrednosti, začenši pri kmetijski proizvodnji preko živilsko predelovalne industrije, trgovine, pa vse do gostinstva in zasebnih gospodinjstev. Zato je nujno, da se alpski prostor razvije kot vzorčna regija, da se bodo prebivalci zavedali tematike prehranskih odpadkov in jih bodo posledično začeli zmanjševati.

Kakovostni vidiki prehranske varnosti so del regionalne identitete

Hribovsko kmetijstvo zaradi oteženih pridelovalnih pogojev ne more uspeti na globalnem, nereguliranem kmetijskem trgu z anonimnimi množičnimi proizvodi. Na številnih gorskih območjih se medtem že vračajo k tradicionalnim, prvinskim pridelkom in regionalnim posebnostim. Veliko število tovrstnih posebnosti izvira z gorskih območij in s tem bogati kulturno pestrost vsake države.

Pri prehranski varnosti zato pogosto ne gre le za vprašanje količin hrane, temveč tudi za okus in vsakokratno kulturo. Alpsko kmetijstvo s tem ne prispeva le k prehranski varnosti, temveč tudi k prehranski pestrosti. Regionalne posebnosti z zaščiteno označbo porekla izvirajo pogosto z gorskih območij, kar je treba v prihodnje še dodatno vzpodbujati.

Kot podlago za prehransko varnost je treba ohraniti kulturno krajino in tla

Tla so osrednji neobnovljivi vir za kmetijsko proizvodnjo in osnova za zagotavljanje neprofitnih gospodarskih storitev.

Varstvu tal moramo pripisati najvišji pomen tako na kvantitativni ravni s trajnostnim prostorskim načrtovanjem kot na kvalitativni ravni s skrbno obdelavo tal in kulturne krajine.

Pestrost hribovskega kmetijstva prinaša sposobnost prilagajanja

Pestrost, naj si bo biološka, genetska ali kulturna, je temeljna značilnost alpskega prostora. Genetska pestrost v kmetijstvu je kot del tega pomembna podlaga za prehransko varnost (FAO 2009, 2012). Mnoge pobude v pogodbenicah AK se zavzemajo za pridelavo kultur, ki so se nekoč pridelovale v alpskem prostoru, in rejo robustnih pasem. Slednje je treba v prihodnje še intenzivneje podpirati.

Hribovsko kmetijstvo zahteva uporabo metod kmetovanja in tehnik dela, ki so prilagojene konkretnemu območju (npr. pridelava mesa na suhih območjih, pridelava mleka v visokogorju). Kot "strateški potencial" hribovskega kmetijstva v Alpah v prihodnje lahko razumemo ohranjanje regionalne pestrosti kulturnih sort, pasem in metod kmetovanja in njihovo sposobnost prilagajanja prihodnjim spremembam – kot so podnebne spremembe.

Večfunkcionalno hribovsko kmetijstvo je pomembno na nacionalni ravni

Povsem nedvomno je, kako pomemben je prispevek večfunkcionalnega hribovskega kmetijstva k ohranjanju alpskih regij. Virom prijazna proizvodnja visoko kakovostnih surovin in hrane, varovanje pred naravnimi nesrečami, ohranjanje in nadaljnji razvoj kulturnih krajin, tipičnih za konkretno lokacijo in varovanje biotske raznovrstnosti bistveno vplivajo na lokalno družbo in njeno kulturo ter na strukturo gospodarstva v alpskem prostoru (HOLZNER 2007, RINGLER 2009). Poleg tega izpolnjuje hribovsko kmetijstvo v alpskem prostoru tudi naloge in funkcije za mnoge regije zunaj gorskih območij in je tudi zato celostnega nacionalnega pomena za alpske države. Poleg tega so v celotnem alpskem prostoru izrednega pomena specifični načini obdelovanja in proizvodnje ter prispevajo k temu, da bo lahko hribovsko kmetijstvo izpolnjevalo svoje pestre funkcije, prav v okviru prehranske varnosti, tudi v prihodnje.

Spodbujanje neprofitnih gospodarskih (ekosistemskih) storitev je nujno

Zagotavljanje ekosistemskih storitev na gorskih območjih, zlasti oskrba z vodnimi viri, varstvo pred naravnimi nesrečami, zagotavljanje rodovitnosti tal, ohranjanje in vzdrževanje pestre, regionalno značilne kulturne krajine in biotske raznovrstnosti predstavljajo osnovo za decentralno poselitev alpskega prostora in osnovo za prehransko varnost.

Spričo naravnih oteževalnih pogojev kmetovanja je nujno spodbujanje teh storitev („public money for public goods“).

5 LITERATURA

BARDSLEY D. K. AND BARDSLEY A. M. (2014): Organising for socio-ecological resilience: "The roles of the mountain farmer cooperative Genossenschaft Gran Alpin in Graubünden", Switzerland. *Ecological Economics* (98), str. 11-21.

BMLFUW - BUNDESMINISTERIUM FÜR LAND- UND FORSTWIRTSCHAFT, UMWELT UND WASSERWIRTSCHAFT (2013): Stickstoffbilanzen – Berechnung auf GWK-Ebene/*Bilance dušika - Izračuni na ravni GWK*. Dunaj. Glej <https://www.bmlfuw.gv.at/wasser/wasserqualitaet/grundwasser/Stickstoffbilanzen.html>

BRYDEN, J. M., EFSTRATOGLU, S., FERENCZI, T., KNICKEL, K., JOHNSON, T., REFSGAARD, K. IN THOMSON, K., (ur.) (2011): Towards Sustainable Rural Regions in Europe. Exploring Inter-Relationships between Rural Policies, Farming, Environment, Demographics, Regional Economies and Quality of Life Using System Dynamics. New York. V: HOVORKA, G. (2011).

DAX, T., HOVORKA, G., MACHOLD, I., OEDL-WIESER, T. UND TAMME, O. (2007): Country level reports on primary data collection. Case study Pinzgau-Pongau, Austria. Unveröffentlichtes Arbeitspapier als Teil de EU-Projektes TOP MARD /*Neobjavljen delovni dokument kot del projekta EU TOP MARD*/. Dunaj. V: HOVORKA, G. (2011).

EURAC (2014): MonAS Project (2014). Institute for Regional Development, European Academy Bozen/ Bolzano (www.eurac.edu/monas)

EUROSTAT (2010): Pridobljeno iz EUROSTATove baze podatkov „Database by themes, Agriculture, Agricultural Production, Livestock and meat“ za leto 2010 glede števila o staležu živali in klavnih količin, glej <http://ec.europa.eu/eurostat/en/data/database>

FAO – FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION (2006): FAO Policy Brief. Issue 2, June 2006.

FAO – FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION (2009): Weltzustandsbericht über tiergenetische Ressourcen für Ernährung und Landwirtschaft – Kurzfassung / *THE STATE OF THE WORLD'S ANIMAL GENETIC RESOURCES FOR FOOD AND AGRICULTURE - in brief*/. Rim.

FAO – FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION (2012): Zweiter Weltzustandsbericht über pflanzengenetische Ressourcen für Ernährung und Landwirtschaft – Kurzfassung/*The Second Report on THE STATE OF THE WORLD'S PLANT GENETIC RESOURCES FOR FOOD AND AGRICULTURE*/. Rim.

FAO – FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION (2014a): The State of Food and Agriculture - Innovation in family farming.

FAO – FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION (2014b): The state of food insecurity in the world. Strengthening the enabling environment for food security and nutrition. FAO, Rim.

GROIER, M (2013): Kennzeichnung von Bergprodukten/*Označevanje proizvodov hribovskega kmetijstva*/. Der Alm- und Bergbauer/*Planšar in hribovski kmet*/. 3/13.

HOLZNER, W. (2007): Almen, Almwirtschaft und Biodiversität./*Planine, planšarstvo in biotska raznovrstnost*. - Böhlau: Dunaj, 300 str. (Grüne Reihe des Lebensministeriums Nr. 17/*Zelena serija avstrijskega zveznega ministrstva za okolje in kmetijstvo št. 17*).

HOVORKA, G. (2011). Die Berglandwirtschaft in Österreich – Aufgaben, Leistungen und notwendige Rahmenbedingungen/*Hribovsko kmetijstvo v Avstriji – naloge, storitve in potrebni okvirni pogoji*/. YSA 2011, 111 – 134.

IAASTD - INTERNATIONAL ASSESSMENT OF AGRICULTURAL KNOWLEDGE, SCIENCE AND TECHNOLOGY FOR DEVELOPMENT (2009): Agriculture at a Crossroads. Global Report. Edited by Beverly D. McIntyre et al. Washington.

<http://www.weltagraberbericht.de/fileadmin/files/weltagraberbericht/IAASTDBerichte/GlobalReport.pdf>.

Nemško sintezno poročilo: <http://hup.sub.uni->

[hamburg.de/opus/volltexte/2009/94/pdf/HamburgUP_IAASTD_Synthesebericht.pdf](http://hup.sub.uni-hamburg.de/opus/volltexte/2009/94/pdf/HamburgUP_IAASTD_Synthesebericht.pdf)

ORTNER, K. M. in HOVORKA, G. (2009): Evaluierung der Landwirtschaftsförderung und der Praxis der Vorarlberger Landwirtschaft unter Berücksichtigung gesetzlicher Vorgaben/*Evalvacija spodbujanja kmetijstva in prakse kmetijstva v Vorarlbergu ob upoštevanju zakonskih zahtev*.

Projektendbericht/*Končno poročilo projekta*/. Dunaj. V: HOVORKA, G. (2011).

RINGLER, A. (2009): Almen und Alpen. Höhenkulturlandschaft der Alpen. Ökologie, Nutzung, Perspektiven./*Planine in Alpe. Visokogorska kulturna krajina Alp. Ekologija, raba, perspektive*. Ur.: Verein zum Schutz der Bergwelt, München (www.vzsb.de). Celotna različica (1448 str.) na CD, v tiskani različici krajša različica (134 str.), s številnimi fotografijami, preglednicami, zemljevidi, ISBN 978-3-00-029057-2.

Glej <http://www.vzsb.de/almbuch.php?leptoken=577775cf079ec2dc336a1z1442577069>.

SANTINI, F., GURI, F., AUBARD, A. and GOMEZ Y PALOMA, S. (2015): Geographical Indications and Territories with Specific Geographical Features in the EU: the Cases of Mountain and Island Areas. Parma, Italija.

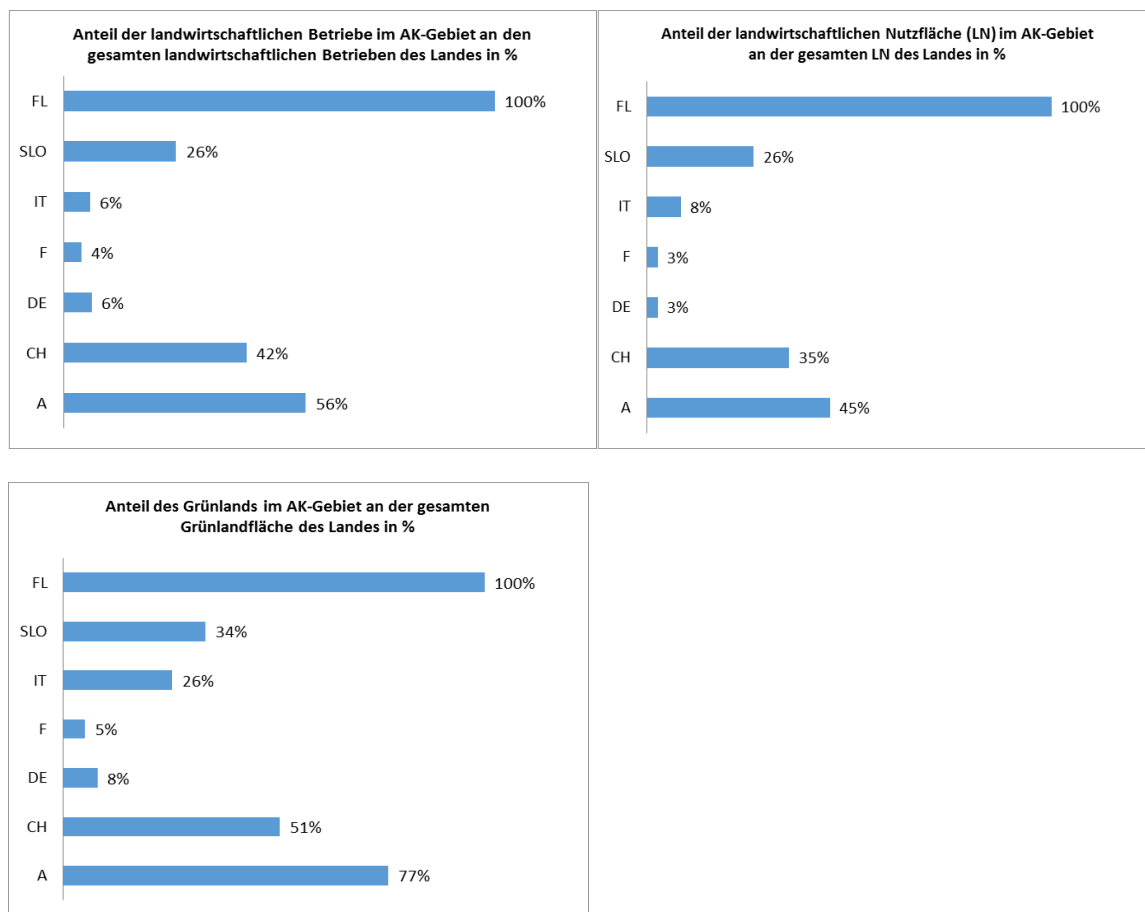
STATISTIK AUSTRIA (2010): Regionale Nährstoffbilanzen in Österreich für NUTS 3-Gebiete. Dunaj. Glej

http://www.umweltbundesamt.at/fileadmin/site/umweltthemen/landwirtschaft/2015/NUTS3_N_P_Balancen_AT.pdf.

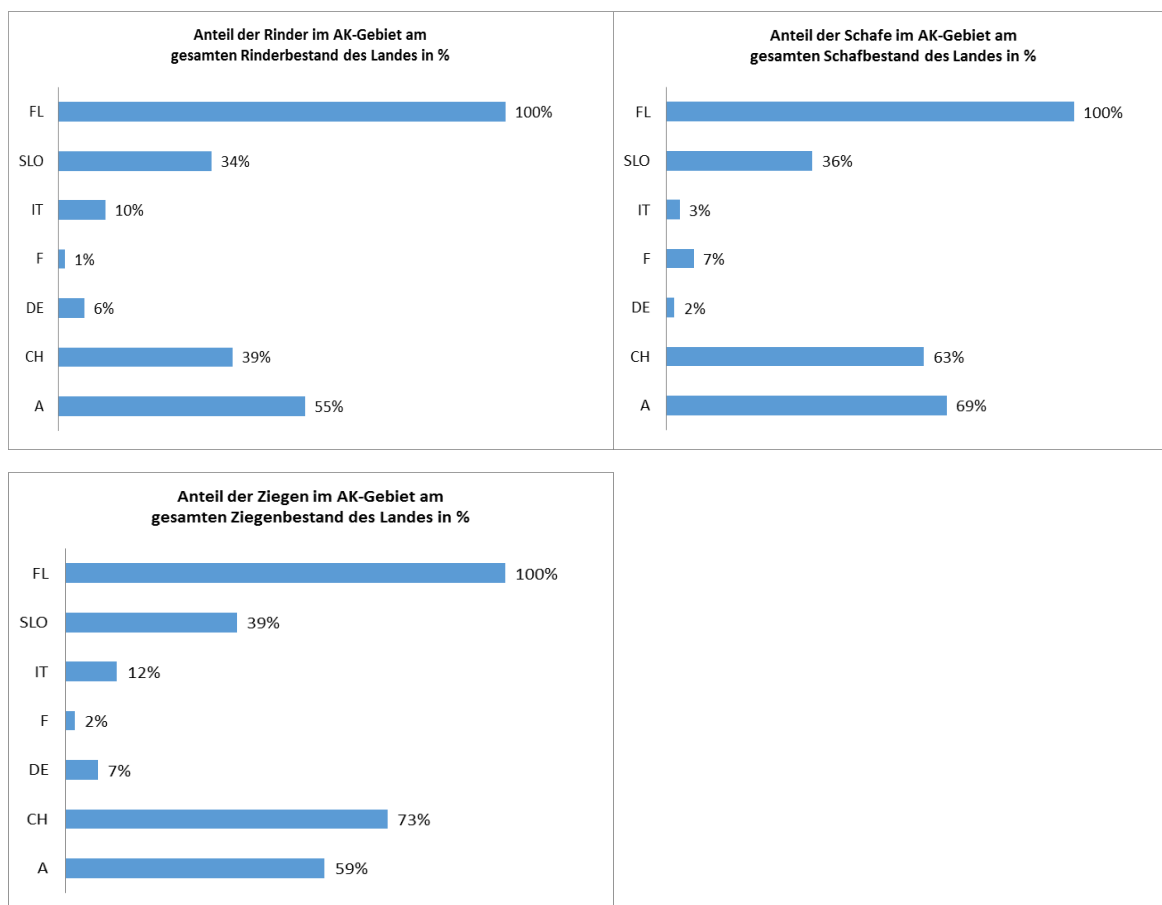
STREIFENEDER, T. (2015): Cooperative Systems in Mountain Regions: A Governance Instrument for Smallholder Entrepreneurs. V: Journal of Alpine Research | Revue de géographie alpine [online], 103-1 | 2015. <http://rga.revues.org/2783> ; DOI : [10.4000/rga.2783](https://doi.org/10.4000/rga.2783)

6 PRILOGA

Slika 1: *Delež kmetijskih gospodarstev in kmetijskih površin na območju Alpske konvencije (AK) glede na celotno število kmetijskih gospodarstev / kmetijskih površin ter delež travinja na območju Alpske konvencije glede na celotno površino travinja v 7 pogodbenicah Alpske konvencije za leto 2010 (EURAC 2014). Za Švico so uporabljeni podatki za leto 2013.*

Slika 2: Delež goveda, ovac in koz v celotnem staležu živine v 7 pogodbenicah Alpske konvencije (AK) za leto 2010 (EURAC 2014). Za Švico so uporabljeni podatki za leto 2013.

Preglednica 3: Ocena proizvodnje mleka v alpskem prostoru (rezultati vprašalnika).

Država	Proizvod	Proizvodnja doma v t	Proizvodnja na območju AK v t	Delež proizvodnje mleka na območju AK v % glede na celotno proizvodnjo doma
Nemčija	kravje mleko	29.628.880.	650.000	2 %
Francija	kravje mleko	24.000.000	500.000	2 %
Italija	kravje mleko	10.996.563	4.339.860	39 %
Liechtenstein	kravje mleko	14.000	14.000	100 %
Avstrija	kravje mleko	3.257.738	1.824.528	56 %
Švica	kravje mleko	3.261.407	1.049.732	32 %
Slovenija	kravje mleko	603.930	157.750	26 %

Naslednja preglednica prikazuje celotne podatke o staležu za posamezno državo, razdeljene po kategorijah živali „govedo“ in „ovce“, in celotno klavno količino (v t) posamezne države po kategorijah živali „govedo“ in „ovce“. Podatki so pridobljeni iz EUROSTATove baze podatkov (EUROSTAT 2010). Na tej osnovi je bilo izračunano razmerje (= klavna količina kategorije živali / število živali te kategorije živali). To razmerje se je pomnožilo s številkami staleža živali na območju Alpske konvencije (EURAC 2014), kar je omogočilo opredelitev ustrezne potencialne klavne količine te kategorije živali na območju Alpske konvencije. Na tej osnovi izračunana količina mesa je prikazana v preglednici 4.

Preglednica 4: Pridelava mesa prežvekovalcev na območju Alpske konvencije. Lastna ocena za govedo in ovce na osnovi števil o staležu živine za celotno nacionalno območje (EUROSTAT 2010) in območje AK (EURAC 2014).

Država	Proizvod	Stalež živine skupaj po glavi za 2010 (EUROSTAT)	Klavna količina skupaj v t za 2010 (EUROSTAT)	Faktor klavna količina / žival	Stalež živine na območju AK 2010 (EURAC)	Klavna količina iz območja AK v t (1)	Delež klavne količine iz območja AK v % skupne klavne količine (1)
Nemčija	goveje meso	12.534.510	1.186.720	0,09	730.228	68.201	6 %
Francija	ovčje meso	7.475.000	190.740	0,03	493.598	12.595	7 %
	goveje meso	19.506.210	1.527.180	0,08	273.374	21.302	1 %
Italija	goveje meso	5.952.990	1.075.410	0,18	622.600	114.797	11 %
Liechtenstein	goveje meso	5.993	(2)	-	5.993	(2)	100 %
Avstrija	goveje meso	2.023.510	224.790	0,11	1.114.004	124.383	55 %
Švica	goveje meso	1.591.750	143.390	0,09	497.965	44.858	31 %
	ovčje meso	434.080	4.970	0,01	246.902	2.827	57 %
Slovenija	goveje meso	472.330	35.770	0,08	161.264	12.269	34 %

(1) ocenjeno na osnovi staleža živine

(2) podatkov ni na voljo, oz. so zajeti v podatkih Švice

Preglednica 5: Delež ekološkega kmetovanja (ekološke kmetije in ekološke površine) na območju AK glede na celotno število ekoloških kmetij in ekoloških površin v 6 pogodbenicah Alpske konvencije leta 2010 (rezultat vprašalnikov).

	Delež ekoloških kmetij na območju AK/ekološke kmetije na nacionalni ravni v %	Delež ekoloških kmetij na območju AK/ekološke kmetije na nacionalni ravni v %
Nemčija	11	5
Italija	10	4
Avstrija	51	58
Liechtenstein	100	100
Švica	62	60
Slovenija	36	34

(1) Podatki za leto 2013